

Марина АНІСІМОВА,
кандидат історичних наук,
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет
Ігор МУХІН,
кандидат філософських наук, доцент,
Державний податковий університет

УКРАЇНА ТА БЕЗПЕКОВА СОЛІДАРНІСТЬ КРАЇН ЄС В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Геополітичне сьогодення характеризується новими викликами у сфері міжнародної безпеки. З них до найбільш явних та гучних за своїм проявом проблем належать такі як міжнародний тероризм, посилення наркотрафіку, можливе розповсюдження зброї масового знищення й трансформації у сфері міжнародного права, а з лютого 2022 року ще й нова війна. Як би її не класифікували фахівці різних галузей знань – як агресивну, повномасштабну, загальноєвропейську, гібридну чи навіть третю світову, – ясно одне: вона зруйнувала світовий правопорядок, який міжнародній спільноті вдалося створити колосальними зусиллями після другої світової війни для підтримання відносної стратегічної стабільності.

В умовах війни РФ проти України, що вже третій рік поспіль руйнує нашу державу, а також отруює життя європейцям, видається доцільним не лише визначити нові безпекові виклики, що постали перед всіма акторами міжнародного права, але й уважніше вивчити їх характер та зв'язок з проблемами забезпечення національної безпеки. При цьому варто пам'ятати, що найбільш небезпечними, як не дивно, є навіть не гострі проявлені, а саме їх протилежність – нові латентні виклики, що і стають з часом підґрунтям для вибухових економічних, соціальних і політичних трансформаційних подій.

Зупинимось на двох ключових моментах:

1 – конфлікті між «м'якою десуверенізацією» країн-членів ЄС, як одній з ключових ознак процесу одержавлення Євросоюзу та бажанням

долучення до ЄС, як міфічного образу-символу стабільності й безпеки, достатку й еліти;

2 – доволі оперативній скоординовій роботі, спрямованій на підвищення обороноздатності, яка знайшла свій прояв у тому, що ЄС розпочав трансформацію, віддавши пріоритет саме військовому, а не якомусь іншому (економічному чи цивільному) напрямку. Подібна динаміка спостерігається також і з боку НАТО, який сьогодні перемістив фокус своєї уваги з експедиційно-цивільного виміру діяльності на завдання щодо колективної оборони, визначені статтею 5 Вашингтонського договору[1].

Важливість першого чинника в контексті питання, що аналізується, стає зрозумілою, якщо пригадати характерні ознаки держави, як суб'єкта МП (зокрема таку, як суверенітет), та специфіку побудови і функціонування інституційної системи ЄС.

У країнах-членах ЄС, що й досі існують у стані формально структурованих традиційних «держав-націй», з таким критерієм державної суверенності, як публічна влада у двох його проявах – апарат управління та апарат примусу, – відбуваються суттєві зміни, а саме: зменшується роль центрального державного апарату управління за рахунок перерозподілу частини його повноважень на користь наднаціональних інституційних структур. Паралельно цьому йде процес появи нових форм державно-територіального устрою зі схильністю до внутрішнього виокремлення й утворення автономій. Це фактично засвідчує тенденцію десуверенізації, існування якої підкріплюється й аналогічними перетвореннями, що відбуваються з апаратом примусу держав, стосовно якого ЄС також зробив ряд важливих кроків, починаючи з розбудови Європейської політики у сфері безпеки та оборони (ЄПБО) *, яка стала одним з трьох стовпів ЄС і закінчуючи прийняттям «Стратегічного компаса», – першої спільної стратегії ЄС у сфері безпеки та оборони та іншими заходами, про що детальніше далі.

Європейський Союз, як втілений у життя «проект Об'єднаної Європи», має на меті створення реальної геополітичної противаги США, Китаю і Росії шляхом пошуку альтернативних і ефективних форм здійснення влади (наддержавної – в конкретно розглядуваному випадку). А от наскільки його формат (перелік владних інституцій, правовий механізм їх функціонування, тощо), створений при його заснуванні 6-ма державами-фундаторами, придатний (навіть з урахуванням певних перетворень, що вже відбулися), для задоволення сучасних потреб 27-х нинішніх країн-членів однозначно сказати важко. Практика сьогодення (нещодавні страйки на кордонах з Україною фермерів Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії та Болгарії)** демонструє суттєві розбіжності, й навіть відверте несприйняття населенням цих та інших країн ЄС рішень «європейських бюрократів» з Брюсселя, що зобов'язують їх вирощувати груші та яблука за якимось загальним стандартом та втручаються в національні традиції деяких країн. Таке невдоволення підживлюється роздратуванням на те, що ці бюрократи потрапляють на свої посади без участі народу (не шляхом народного голосування), бо їх обирають національні уряди. Але поряд з цим очевидним фактом є те, що бажання інших країн (України, Молдови, Грузії), які ще не є членами цього «елітного європейського клубу гравців», долучитися до нього не згасає.

Отже, варто наголосити, що процес євроінтеграції для більшості держав-претендентів на членство в ЄС призводить до поступової, „м'якої” їх десоверенізації. (втрати частини своїх суверенних прав). Це засвідчує, що Європейський союз активно розбудовує власну наддержавну форму суверенітету, прагнучи зайняти в глобалізованому світі місце одного з консолідованих геополітичних гравців. І Україні, як претенденту на членство в ньому, варто це враховувати.

Другий чинник – доволі оперативна скоординована робота, спрямована на підвищення обороноздатності – є, на відміну від першого, в умовах війни з усією очевидністю проявленим і безпосередньо пов'язаним з безпековою

солідарністю країн ЄС як між собою, так і щодо України, так само як і з першим фактором, який ми вже розглянули.

Зауважимо, що позиція України у контексті загальноєвропейської безпеки ще до початку війни ґрунтувалася на тому, що розвиток і зміцнення Європейського Союзу поглиблюють загальноєвропейську безпеку в усіх її вимірах. Це підтверджено положеннями Угоди про асоціацію з ЄС[2], активізацією її співпраці з окремими агентствами ЄС, такими як Європейське оборонне агентство, Європол, Євроюст, Європейське агентство прикордонної і берегової охорони (Frontex) і показниками Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015–2020рр. Зокрема останні зафіксували найбільший (порівняно з загальним показником – 54% від запланованого) прогрес у виконанні плану заходів саме за напрямками «Політичний діалог, національна безпека та оборона» (89%), а також «Юстиція, свобода, безпека, права людини» (85%) [3].

Історично склалося так, що шлях ЄС до інституції безпеки та оборони не був прямим чи передбачуваним. Система безпеки країн Західної Європи, яка вибудовувалася після Другої світової війни, потрапила у залежність від США у військово-технічній сфері, бо забезпечення обороноздатності ЄС було функцією НАТО. Саме Альянс за допомогою засобів ядерного стримування забезпечував гарантії захисту від будь-якої загрози (Західній) Європі, тобто європейська інтеграція в оборонній сфері з самого початку була замкнена на завданнях і цілях євроатлантичної інтеграції. І це дається взнаки й досьогодні. А оскільки країни Східної Європи тепер теж – складова частина ЄС, то така залежність поширилася й на них.

Нинішня ситуація з забезпеченням європейської безпеки до того ж ускладнюється ще одним показником – відсутністю єдності серед лідерів європейських столиць країн ЄС щодо: по–перше, механізму створення єдиної європейської армії у поєднанні з питанням про можливість уникнення додаткових витрат, які вони вимушені сплачувати ще й на НАТО; по–друге,

формату створення європейського оборонного союзу; по-третє, єдиної узгодженої оцінки з боку держав ЄС щодо загроз власній безпеці, оскільки на це істотно впливає їх географічне положення. Перелічені фактори, попри численні попередні намагання та предметні ініціативи ЄС, блокують йому можливість здобути статус впливового актора у сфері безпеки та оборони.

Проте нова ситуація з безпекою в Європі, що склалася після початку війни РФ проти України, змусила європейців взяти на себе більшу відповідальність за безпеку на континенті. У 2022 році ЄС зробив нову спробу віднайти спільний знаменник безпекових інтересів держав-членів, прийнявши першу спільну стратегію ЄС у сфері безпеки та оборони – «Стратегічний компас». Кожний з 4-х його напрямів (відповідно названих «Діяти», «Убезпечити», «Інвестувати» та «Співпрацювати з партнерами») містить конкретні пропозиції [4]. Вони, зокрема, стосуються створення «модульних» сил швидкого реагування з сухопутними, повітряними й морськими компонентами; посилення координування та стратегічних комунікацій між державами щодо відвернення гібридних загроз, забезпечення кіберзахисту, а також безпеки та оборони в космосі; розвитку інновацій та зменшення залежності членів ЄС від технологій і промисловості інших держав.

Детальніше розглянемо останній блок «Стратегічного компасу» присвячений співпраці з партнерами. В ньому ключова увага сфокусована на НАТО, адже більшість держав ЄС є одночасно членами Альянсу. Крім цього, компас визначає в якості однієї з цілей Союзу посилення співпраці з регіональними організаціями, а саме з Африканським союзом та ОБСЄ. Серед основних держав-партнерів документ називає США, Норвегію, Велику Британію та Канаду. Передбачено також, що співпрацею будуть охоплені й інші держави, зокрема, в ньому згадані Україна, Грузія та Молдова. В цілому документ спрямований на перетворення ЄС у реального глобального актора у сфері безпеки та оборони. При цьому зазначається, що істотним викликом може стати питання уникнення дублювання зусиль ЄС та НАТО.

Видається важливим зауважити, що для ЄС першою можливістю реалізувати задеклароване у «Стратегічному компасі» його прагнення зайняти у міжнародному співтоваристві місце глобального актора у сфері безпеки та оборони стала ситуація з більш ніж піврічним зволіканням США щодо прийняття рішення стосовно виділення військової допомоги Україні. Саме в цей період невизначеності й наростання загрози російського прориву українського фронту ЄС цілком адекватно зреагував на гостру потребу проявити себе в якості ключового суб'єкта, здатного взяти на себе відповідальність за надання дієвої фінансової і військової підтримки Україні й проявити колективну безпекову солідарність з нею [5].

Насамкінець зауважимо, що Російська агресія проти України виразно проявила наявність у європейському безпековому правопорядку суттєвих недоліків таких, як: порушення його засадничих норм, наявну конкуренцію між його інституціями, слабший ніж передбачалося військовий потенціал. Разом з тим вона сприяла консолідації колективного Заходу навколо надання допомоги Україні, а також перегляду європейськими державами, з огляду на зазначений контекст, власних оборонних бюджетів і привернула увагу до поточного стану справ у військовій сфері. Все це дозволило країнам ЄС досягти колективних домовленостей, ефективність яких розкрила не тільки потенціал спільних дій партнерів у безпековій сфері, але й наголосила на важливості пошуку гнучких підходів до питань безпеки й до того ж продемонструвала значення мережевих структур, регіональних і субрегіональних об'єднань або ж *ad hoc* коаліцій для гаран-

тування безпеки і миру в майбутньому. Однак ми переконані, що навряд чи доцільно поспішати з висновками про те, що незабаром більші інституційні формати будуть витиснутими меншими чи неформалізованими. Це зумовлюється не лише необхідністю постійної та глибокої координації спільної політики у різних сферах, прямо чи опосередковано пов'язаних з питаннями безпеки та оборони, але й у здатності генерувати й

демонструвати значний потенціал ймовірним суперникам, інакше кажучи, забезпечувати їх ефективне стримування.

Список використаних джерел

1. Північно-атлантичний договір URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення: 08.05.2024)

*) Детальніше див.: Natalia Karpchuk European Union Security Policy Historical Retrospection // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. – 2017. – №1. – С.14-22 URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/35/27> (дата звернення: 08.05.2024)

**) Детальніше див.: Фермери страйкують по всій Європі, а поляки блокують кордон з Україною, і в усьому винне українське збіжжя. Знову? Знову URL: <https://zaborona.com/fermery-strajkuyut-po-vsij-yevropi-a-polyaky-blokuyut-kordon-z-ukrayinoyu/>

2. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 08.05.2024)

3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2015–2020 URL: www.kmu.gov.ua/aa-implementation-report-2015-2020-ukr-final (дата звернення: 08.05.2024).

4. Ухвалення «Стратегічного компасу» Європейського Союзу URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/ukhvalennya-stratehichnoho-kompasu-yevropeyskoho-soyuzu> (дата звернення: 08.05.2024).

5. Польська К. Спеціальний саміт ЄС: чи виділять Україні 50 мільярдів євро URL: <https://www.dw.com/uk/specialnij-samit-es-ci-vidilat-ukraini-50-milardiv-evro/a-68140236> (дата звернення: 08.05.2024).

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Кафедра міжнародного права та права Європейського Союзу

**«Україна на шляху інтеграції до Європейського
Союзу: здобутки, виклики та перспективи»**

Матеріали круглого столу

9 травня 2024 р.

ІРПІНЬ-2024

УДК 341.1

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права,
протокол №17 від 10 червня 2024 р.*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Чернецька О. В. – к. ю. н., доцент, завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету;

Лісова К. С. – к. і. н., доцент, доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету.

Анісімова М. Ф. – к. і. н., к. ю. н., доцент, доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету.

Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи: матеріали круглого столу (9 травня 2024 р.). м. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. 123 с.

У збірнику матеріалів стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих та презентованих під час проведення круглого столу кафедрою міжнародного права та права Європейського Союзу Навчально-наукового інституту Державного податкового університету 9 травня 2024 р.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

Анісімова М., Мухін І. Україна та безпекова солідарність країн ЄС в умовах сучасних викликів.....	5
Денисюк С. Адаптація законодавства України до права ЄС в галузі освіти іноземних студентів.....	12
Кононенко В., Чернецька О. Основні напрями інтеграції України до ЄС з урахуванням воєнної агресії росії.....	17
Лісова К. Відступи України від ряду зобов'язань, узятих відповідно до конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз.....	22
Фокін Я. Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в умовах збройної агресії.....	28
Батюк Л. Роль міжнародного права у врегулюванні військових конфліктів.....	33
Голопапа В. Євроінтеграція України в умовах війни.....	36
Гулай О. Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи.....	44
Дяковський О. Захист персональних даних за національним та європейським законодавством: теоретико-правові засади забезпечення адаптації національного законодавства до права ЄС.....	49
Замота А. Стратегії та механізми забезпечення гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу.....	53
Здоровко С., Мальцев С. Правовий захист прайвесі в інформаційних мережах: досвід Європейського Союзу.....	57
Іскович В. Ефективність міжнародно-правових механізмів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту рф проти України.....	63

Король К. Прогрес України у гарантуванні прав людини під впливом інтеграції до ЄС.....	65
Магдалінова А. Правовий статус дипломатичних представництв та їх персоналу згідно з Віденською конвенцією 1961 року.....	70
Михайлова С. Проблеми адаптації національного законодавства України до принципів права Європейського Союзу.....	75
Олійник Н. Захист прав біженців та внутрішньо переміщених осіб.....	79
Панфілова Ю. Євроінтеграційні стратегічні напрямки розвитку транспортної сфери України.....	82
Пуртов М. Правові аспекти міжнародної безпеки в контексті збройного конфлікту в Україні.....	87
Світлична О. Відносини між Європейським Союзом і Україною	92
Скрипець В. Концептуальні засади гармонізації законодавства України із ACQUIS ЄС: теоретико-правовий аналіз.....	95
Смірнов Є. Політичні принципи, верховенство права і зовнішня політика, як основа поглиблення відносин між Україною та Європейським Союзом.....	99
Станіславов А. Роль міжнародних договорів у процесі інтеграції України до Європейського Союзу: аналіз та перспективи.....	104
Чернець В. Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи.....	109
Ютовець О. Євроінтеграція як шлях до зміцнення демократії та верховенства права в Україні.....	112
Ющенко А. Гармонізація законодавства України та Європейського Союзу: сутність та особливості.....	117